

"Massastranding" op de Nederlandse kust

Witsnuitdolfijnen in storm en branding

Chris Smeenk & Marjan Addink

Een flinke storm betekent voor de medewerkers van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie altijd een paar spannende dagen. Stormen brengen nogal eens iets ongewoons uit zee aan en een interessante strandvondst zorgt voor een aardige afwisseling in ons, overigens verre van grauwe, bestaan. Wat dat betreft zijn we in de dagen rond 25 januari 1990, toen een haast ongekende orkaan over ons land woedde, goed aan onze trekken kwamen. Voor de afdeling Zoogdieren was het een drukke tijd.

Witsnuitdolfijn, Texel, 24 januari 1990. Foto Texelse Courant.

Vijf strandingen

Een overzicht van de gebeurtenissen: reeds een dag vóór de orkaan losbrak, op 24 januari, strandde er een puntgave witsnuitdolfijn *Lagenorhynchus albirostris* bij de Slufter op Texel. Een dag na de storm, op 26 januari, bleken er nog twee te zijn gestrand: een levend dier op de zuidpunt van Texel en een vers dood exemplaar op Vlieland. Op 27 januari werd er vervolgens een zeer verse witsnuit gevonden bij West-Terschelling, aan de wadkant vlakbij de haven. En tenslotte spoelde daar op 2 februari nog een soortgenoot aan, op vrijwel dezelfde plek. Deze laatste moet, gezien de staat van ontbinding, al even in zee hebben gedreven en was vermoedelijk ongeveer een week tevoren gestorven. Het levende dier werd overgebracht naar het Dolfinarium in Harderwijk, waar het op 6 februari stierf. Drie van de vier dode exemplaren werden onmiddellijk onderzocht door onze veterinaire collega's: A. van Foreest en J. van der Kamp, samen met Lies Vedder van de Zeehondencrèche Pieterburen en de auteurs. Eén ligt er nog in Leiden in de diepvries: die komt later aan de beurt.

De witsnuitdolfijn is, na de bruinvis *Phocoena phocoena*, de algemeenste walvisachtige in de Noordzee. Ge-

middeld krijgt het museum per jaar zo'n vijf of zes gestrande exemplaren gemeld. Vijf witsnuiten in tien dagen is dus wel iets bijzonders. Wat kan er zijn gebeurd en bestaat er een verband met de storm?

Enkele bijzonderheden

Er vielen een paar bijzonderheden op. Ten eerste natuurlijk de data van de strandingen: van één dag vóór de orkaan tot ruim een week erna, al was het laatste dier kennelijk al enkele dagen dood. Ten tweede de plaats van de strandingen: niet ver van elkaar, tussen de zuidpunt van Texel en de westpunt van Terschelling. Ten derde de samenstelling van de "groep": de vier dode dieren waren volwassen wijfjes, het levende een jong mannetje. Ten slotte bleek bij sectie van de drie tot nu toe onderzochte exemplaren dat ze volkomen gezond waren. Er was geen spoor van ziekten of ernstige parasitaire infecties en de magen zaten barstens vol met vis (op het eerste gezicht vooral wijting, maar de maaginhoud moet nog nauwkeurig worden geanalyseerd). Het leek erop dat de dolfijnen tijdens het foerageren waren gestrand of in elk geval omgekomen. Het jonge mannetje was kennelijk door de golven hoog op het strand geworpen. Daarbij moet de rug of staart zodanig beschadigd zijn geraakt, dat hij niet meer was te redden. Ook sectie op dit dier heeft geen pathologische bijzonderheden aan het licht gebracht.

Toename in de Noordzee

De witsnuitdolfijn leeft vooral in die-

per water en komt oorspronkelijk voor in het noorden van de Atlantische Oceaan en de noordelijke Noordzee. Sinds de jaren zestig is de soort verder naar het zuiden doorgedrongen; zij is nu een regelmatige verschijning in het Nederlandse deel van de Noordzee. De aantallen veldwaarnemingen en de aantallen op onze kust gestrande dieren vertonen sindsdien een duidelijk stijgende lijn. Zie Baptist (1987) voor een overzicht van de door hem in onze wateren waargenomen witsnuitdolfijnen, en Bakker & Smeenk (1987) voor de strandingsgegevens op onze kust. Verreweg de meeste strandingen vinden plaats in het noorden van ons land, wat de noordelijke herkomst van de dieren weerspiegelt. De oorzaken van deze areaaluitbreiding zijn complex en blijven hier verder buiten beschouwing. Maar, hoewel de witsnuit nu bij ons inheems is, komt zij meestal niet zo dicht onder de kust als deze groep geweest moet zijn.

Leven in groepen

Witsnuitdolfijnen worden gezien in groepjes van hooguit tien, soms echter in kudden van tientallen tot enkele honderden dieren. Deze grote groeperingen worden waarschijnlijk vooral gevormd bij het foerageren en tijdens trekbewegingen (Evans, 1980). Het onderlinge verband binnen zulke grote associaties is nogal los en de kleinere eenheden zijn meestal duidelijk te herkennen. De groep kan zich dan ook snel weer opsplitsen in kleinere troepjes, die vaak op flinke afstand van elkaar opereren. Over de verdere sociale structuur van de groepen is nog weinig bekend. Waarnemingen in Britse wateren hebben aangetoond dat er tot op zekere hoogte een scheiding bestaat naar sexe en leeftijd: wijfjes met jongen aan de ene kant, mannetjes en gemengde groepen juveniele dieren aan de andere kant. Dit komt overeen met onze vondsten: de vier wijfjes waren volwassen; hun lengte varieerde van 238 tot 261 cm en de ovaria van de drie onderzochte exemplaren waren actief. Deze dieren waren dus geslachtsrijp. Eén van hen was zelfs lacterend en moet dus een jong hebben gehad. Het mannetje was een jong dier, met een lengte van 212 cm.

Kranteknipstel, Trouw 2 maart 1990.

Door storm vier dolfijnen op strand aangespoeld

Van een onzer verslaggevers

LEIDEN – Kort voor en na de storm van vorige week zijn vier witsnuitdolfijnen op het Nederlandse strand aangespoeld.

Drie volwassen wijfjes hebben de stranding niet overleefd; het vierde dier, een jong, is in zeer slechte staat naar het Dolfinarium in Harderwijk gebracht. Het jong heeft onder andere letsel aan de staart.

Volgens dr. C. Smeenk van het Rijksmuseum van natuurlijke historie in Leiden, is het heel ongebruikelijk dat in korte tijd vier witsnuitdolfijnen aanspoelen. In Nederland stran-

den gemiddeld vijf van deze dieren per jaar.

De eerste witsnuitdolfijn spoelde op 24 januari bij de Slufter op Texel aan. Twee dagen later werd op Vlieland een dood wijfje gevonden en strandde het levende jong op Texel. Het vierde dier lag weer een dag later op het strand van Terschelling.

Witsnuitdolfijnen komen vooral voor in het noordelijk deel van de Atlantische Oceaan, maar sinds de jaren zestig is er sprake van een toename in het ondiepe, zuidelijke deel van de Noordzee.

Meer vrouwtjes

De Nederlandse en Britse gegevens maken vaak melding van een stranding van twee of meer witsnuitdolfijnen tegelijk. Soms gaat het daarbij om dieren van dezelfde sexe, soms ook niet. De meest opvallende stranding van witsnuiten in ons land was het aanspoelen van drie volwassen wijfjes op de noordpunt van Texel op 5 mei 1964 en een in staat van ontbinding verkerend vierde wijfje op 21 mei (Van Bree & Nijssen, 1964). Wat de oorzaak van deze strandingen is geweest, valt niet meer na te gaan. Opmerkelijk was ook de stranding van twee wijfjes bij Zandvoort op 18 december 1986. Beide exemplaren hadden een overwegend grijze snuit, een kleurvariant die in onze wateren minder vaak voorkomt (Smeenk, 1989). Vermoedelijk waren deze dieren dan ook verwant. Tenslotte stranden er op de Nederlandse kust beduidend meer vrouwtjes; de verhouding mannetje : wijfje is ongeveer 1 : 2. Uit deze gegevens zijn geen echt duidelijke conclusies te trekken, vooral niet doordat we

De nog levende witsnuitdolfijn wordt door Eco-Mare van het strand gehaald. Texel, 26 januari 1990. Foto S. de Wolf, EcoMare.

bij strandingen nooit weten hoe veel dieren er in de betreffende groep hebben gezeten. Wel is duidelijk dat er van tijd tot tijd groepen witsnuiten in onze wateren leven, die grotendeels uit wijfjes bestaan. Een dergelijke (gedeeltelijke) scheiding naar leeftijd en sexe is ook geconstateerd bij twee massastrandingen van de verwante witflankdolfijn *Lagenorhynchus acutus* op de Amerikaanse kust (Sergeant et al., 1980).

Groep in moeilijkheden

We kunnen nu proberen te reconstrueren wat er, misschien, is gebeurd. Vlak voor de storm foerageerde er een groep witsnuitdolfijnen dicht onder de westelijke Waddeneilanden. Gezien de normale verspreiding van deze soort, zaten de dieren op dat moment in voor hen zeer ondiep water. Witsnuiten zijn niet gewend te navi-

geren in kustwateren met een ingewikkeld stelsel van zandbanken, gulen, zwinnen en getijdestromingen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de bruinvis, die in dit milieu bij uitstek thuis is. Het merkwaardige is echter, dat het sonarsysteem van de witsnuit op zichzelf niet anders functioneert dan dat van andere soorten, die veel dichterbij de kust leven. Men zou dus verwachten dat de dieren al deze ondiepten best kunnen waarnemen en zich niet zo gemakkelijk laten stranden, zeker niet als ze in perfecte conditie verkeren. Toch is de groep in moeilijkheden geraakt, al vóór de storm, waarbij enkele dieren zijn verongelukt. We weten uiteraard niet hoe groot de groep is geweest en of deze onderverdeeld was in kleinere eenheden op enige afstand van elkaar. Gezien de spreiding van de strandingen over de eilanden, lijkt dit laatste waarschijnlijk.

Veraderlijke ondiepten

Als er een storm nadert, neemt de branding al sterk toe voordat de wind in alle hevigheid op de kust beukt. Het geraas van de tegen zeebodem en zandbanken brekende golven is onder water zeer sterk en tijdens de storm wordt dit nog erger. Daarbij vergeleken zijn de echo's van de dolfijnen heel zwak, en zeker de signalen die door langzaam oplopende zandbanken of stranden worden teruggekaatst. De achtergrondgeluiden van de woelige zee gaan zodanig overheersen, dat de dolfijnen, onervaren als ze in dit gebied zijn, de essentiële echosignalen niet goed meer onderscheiden en interpreteren. Een bruinvis daarentegen, van jongs af aan gewend zijn weg te vinden tussen de ondiepten, zal niet zo gauw in de war raken en haalt de belangrijke echo's er wel uit. Maar de witsnuitdolfijn leeft gewoonlijk niet in dit soort wateren en al helemaal zelden in dergelijke weersomstandigheden. Als de dieren dan bovendien enthousiast aan het foerageren zijn, aangelokt door grote scholen wijting, is hun concentratie in de eerste plaats gericht op die vis. Het gevaar is dan groot dat ze aan lager wal geraakt zijn voordat ze acht slaan op de zwakke maar zo vitale echo's van de ondiepten. Of de dieren komen bij hoog water terecht in een zwijn en zitten daarin gevangen als het tij keert. Is

het te laat, dan kan er paniek uitbreken, waardoor ontsnapping naar dieper water extra bemoeilijkt wordt. Iets dergelijks moet hier zijn gebeurd, al blijven we gissen naar de precieze toedracht. Zelfs onder uitstekende weersomstandigheden hebben we zulke gezonde witsnuiten binnen gekregen, eveneens met de maag vol verse vis. Wij hebben de verklaring voor dat soort strandingen altijd in deze richting gezocht.

Parasieten

Er is wel eens verband gelegd tussen (massa)strandingen van dolfijnachtigen en parasitaire infecties van de gehoorgangen met wormen van het genus *Stenurus*. Grote aantallen van deze parasieten zouden het gehoor en daarmee de echo-oriëntatie van een dolfijn ernstig kunnen belemmeren. Om zo'n infectie te kunnen constateren, moet men het gehoorkapsel verwijderen, waarbij men de schedel kan beschadigen. Bij één dier is dit gedaan en dan nog maar aan één kant van de kop. Maar wij vonden *Stenurus* en een dergelijke infectie lijkt hier geen rol te hebben gespeeld. Wel zaten er op de wijfjes interessante ectoparasieten: walvisluizen. Dit zijn geen insecten maar kleine kreeftachtigen (*Amphipoda*) die hun gehele leven doorbrengen op de huid van hun gastheer, waaraan ze zich met haakvormige klauwtjes vasthechten. Een soort komt onder meer voor op de bruinvis en wordt zo nu en dan in onze wateren aangetroffen. Maar dit was een andere soort, die tot nu toe slechts van twee vondsten bekend was, beide keren op een witsnuitdolfijn. Zij is pas in 1972 in Schotland ontdekt en werd enkele jaren later gevonden op een dier dat in Nederland was gestrand. Het betreft hier dus de derde en vierde vondst van deze parasiet. Vermoedelijk zijn ze in het verleden verschillende malen over het hoofd gezien, want ze zijn bijzonder klein en moeilijk te vinden. Nu weten we waar we op moeten letten.

Literatuur

Bakker, J. & C. Smeenk, 1987. Time-series analysis of *Tursiops truncatus*, *Delphinus delphis*, and *Lagenorhynchus albirostris*

- strandings on the Dutch coast. European Cetacean Society Newsletter, 1: 14-19.
- Baptist, H.J.M., 1987. Waarnemingen van zeezoogdieren in de Nederlandse sector van de Noordzee. Lutra, 30: 93-104.
- Bree, P.J.H. van & H. Nijssen, 1964. On three specimens of *Lagenorhynchus albirostris* Gray, 1846 (Mammalia, Cetacea). Beaufortia, 139: 85-93.
- Evans, P.G.H., 1980. Cetaceans in British waters. Mammal Review, 10: 1-52.
- Sergeant, D.E., D.J. St. Aubin & J.R. Geraci, 1980. Life history and Northwest Atlantic status of the Atlantic white-sided dolphin, *Lagenorhynchus acutus*. Cetology, 37: 1-12.
- Smeenk, C., 1989. Strandings van Cetacea op de Nederlandse kust in 1984, 1985 en 1986. Lutra, 32: 164-180.

- Voor onderzoek aan gestrande walvisachtigen is het van belang dat elk dier zo spoedig mogelijk op onderstaande telefoonnummers aan het museum wordt doorgegeven. Ook meldingen van rottende karkassen zijn welkom: vaak is daaraan nog van alles te zien. Het museum probeert steeds zo veel mogelijk exemplaren te bergen en nader te onderzoeken.
- C. Smeenk & M.J. Addink, Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Postbus 9517, 2300 RA Leiden. Telefoon 071-143844; buiten werktijden ook: 071-175066.